

Historier om handel

Erfaringer fra flere lands handelsavtaler med EU

Innhold

Forord av Roy Pedersen	2
<i>Jan R. Steinholt</i> Sveits – midt i Europa og utenfor EU	4
<i>Morten Harper</i> Avtaleverket mellom Sveits og EU	14
EFTAs handelsavtaler	18
<i>Morten Harper</i> EUs avtaler med Japan og Canada	20
Canada-avtalen forklart	24
Nærmere om Japan-avtalen	28
<i>Morten Harper</i> EUs handelsavtaler i overblikk	34
<i>Morten Harper</i> Handels- og samarbeidsavtale over kanalen	39
Fiskehandel etter brexit	46
Færøyene selger fisken – uten EØS	48

Nei til EUs skriftserie Vett nr. 3 2022

Redaktør: Morten Harper

Grafisk utforming: Eivind Formoe

Forsidetegning: Jørgen Bitsch

ISSN: 1504-5374 / ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 4600

Trykkansvarlig: Retail Production AS

Les tidligere Vett-utgaver og bestill abonnement på www.neitileu.no

TRYKT I NORGE

Forord

EUs fri flyt av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft har møtt veggen!

Vesten vant den kalde krigen. Framtida så lys ut. Nå kunne rustningsmilliardene bli brukt til mat, nye arbeidsplasser, økt velferd og mer demokrati. Det starta bra. Men anført av EUs fire friheter med fri flyt over landegrensene, undergraving av folkestyre, økt industrikonkurranse med den sterkeste rett og fagorganiserte som skal konkurrerer med hverandre på lønns- og arbeidsvilkår, har vi etter hvert sett en dramatisk vending.

Ikke bare kommer stadig nye kriser. Avindustrialisering har allerede rammet Europa. Økte forskjeller, økt fattigdom, krig i Europa samt høye gass- og strømpriser sender nye millioner av mennesker inn i en dyster vinter. FNs generalsekretær advarer mot en hungersnød i verden. Alt dette før vi kommer til en klima- og miljøkrise.

EUs økonomiske politikk med innstramminger og stramme krav til gjeld og budsjettunderskudd har tvunget fram budsjettkutt som bestandig rammer de som trenger velferdsordningene mest. Dette har skjedd uansett regjering. Høyrepopulister og høyreekstreme får økt oppslutning.

I Brüssel er fortsatt målet en tettere økonomisk og politisk union. Men EU slår sprekker. Brexit er en realitet. Etter at Corbyn ble skjøvet ut og Johnson byttet ut med en ny Thatcher, er folks muligheter til å ta mer kontroll over markedsliberalismen satt på vent.

Med et så dystert bakteppe må det tenkes nytt. Er det ikke fornuftig for rettferdig fordeling at fagorganisertes tariffavtaler skal være ramme for lønns- og arbeidsvilkår som alternativ til sosial dumping og lavlønnkonkurranse? Er det ikke bra for både bonden og landet at sjølbergingsgraden i jordbruket blir økt? Er det ikke viktig å beholde

en fiskereid kystflåte til fordel for arbeidsplasser og bosetting? Trenger vi ikke at de folkevalgte får makt framfor markedstvang for å trygge framtida, inkludert en kraftanstrengelse for klima og miljø?

I dette Vett-heftet presenterer vi flere frihandelsavtaler som ulike land har inngått med EU, hvor det også er elementer som ikke passer like godt for oss, men som viser at en jevnbyrdig handelsavtale med EU er mulig. Uten import av et utall EU-regler og pålegg fra unionens byråer med på kjøpet.

Vi starter ikke på bare bakke. Sies EØS-avtalen opp gjelder handelsavtalen fra 1973, som var et resultat av at folket sa nei til EU for 50 år siden.

Roy Pedersen
Leder i Nei til EU

Sveits – midt i Europa og utenfor EU

Forhandlinger mellom EU og Sveits om en EØS-lignende avtale er stanset av sveitserne. De vil heller videreføre «den bilaterale vei».

Av Jan R. Steinholt

Sure relasjoner mellom Brussel og Bern har ikke blitt søtere etter at utenriksminister Livia Leu oppsummerte sin reise til Brussel tidlig i september: «Dessverre har jeg ikke registrert særlig bevegelse. EU-kommisjonen holder fast ved sine posisjoner for å øve press», sa hun.¹

Sveits hadde i fjor fått nok av at EU stivbeint insisterte på en såkalt rammeavtale på Unionens premisser. Årelange forhandlingsrunder om en EØS-lignende avtale med iboende dynamikk ble avbrutt i mai 2021. Det gikk på den sveitsiske suvereniteten løs. Nasjonalt sjølstyre er «del av vår historie og vår identitet», slik president Cassis nylig formulerte det.

Presset fra EU er egentlig ikke nytt, sjøl om det nå har tiltatt i styrke. I mer enn ti år har forskjellige EU-topper høylytt eller lavmælt ytret at de helst hadde sett en mer dynamisk EØS-løsning for Sveits. I juli 2010 sa daværende rådspresident Herman van Rompuy at Sveits fortløpende må akseptere EUs regelverk hvis de vil ha tilgang til det indre markedet. Svaret fra Sveits har hele veien vært at de bilaterale avtalene fungerer utmerket.

Begge sider har interesse av at dialogen fortsetter. I februar 2022 vedtok Forbundsrådet sin forhandlingslinje overfor EU, der man vil videreføre «den bilaterale vei». Hva de institusjonelle spørsmålene angår, vil sveitserne ha det de kaller en vertikal tilnærming til en samlet avtalepakke. Det vil si at institusjonelle bindinger forankres i hvert av de enkelte bilaterale avtaleområdene, og ikke horisontalt eller generelt (som i EØS). En horisontal tilnærming slik som i det havarete forslaget til rammeavtale, er «ikke en opsjon».²

Formuleringene fra Forbundsrådet tyder på at Sveits prøver å

Jan R. Steinholt er politisk rådgiver i Nei til EU

Forbundsstaden: Bern ligger midt i Europa, men holder seg langt unna Brussels forhandlingskrav. (Foto: UN Photo/Rick Bajornas.)

bevege EU i retning av et kompromiss, uten at det så langt ser ut til å avstedkomme mer velvilje i Brussel.

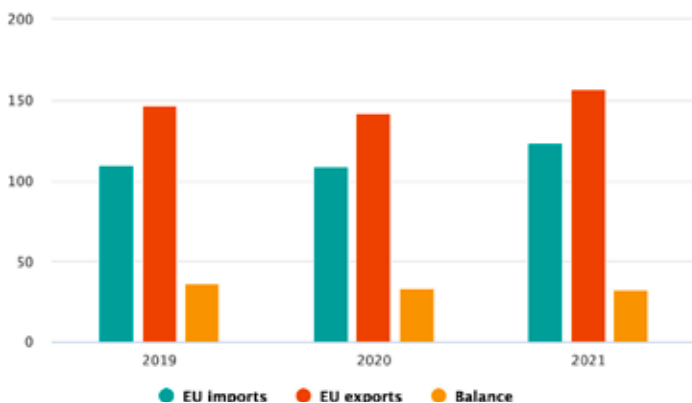
Forskningssamarbeid på sparebluss

EU stengte først Sveits helt ute fra forskningsprogrammet Horizon Europe, deretter slapp sveitserne delvis inn igjen. Utvekslingsprogrammet Erasmus + har Sveits ikke deltatt i etter 2014.

De siste månedene har det dreid seg om å avklare forholdet til etablerte forskningsprogrammer og andre avtaler som enten er satt på vent eller hvor EU krever tunge økonomiske bidrag fra Sveits. Onde tunger ville antakelig kalle det for løsepenger.

Motviljen fra EU sin side har nok også sammenheng med stillstanden i forhandlingene med Storbritannia når det gjelder fortsatt britisk deltakelse i Horizon Europe³, ett av få EU-programmer britene fortsatt ønsket å være med i. Vilklårene for videre deltakelse ble fastlagt i handels- og samarbeidsavtalen mellom Storbritannia og EU. Men EU har gjort seg vanskelige ved å bruke forskningssamarbeidet som brekkstang i den uløste disputten mellom London og Brussel omkring den såkalte Nord-Irland-protokollen. Disputten handler om noe helt annet, nemlig om en påtvungen tollbarriere mellom Storbritannia og den nordirske delen av Det forente kongeriket.

En femte forhandlingsrunde finner sted i oktober 2022, der Sveits forventes å bidra til et fond for sosial utjevning med rundt 13

Figur 1: Varehandelen mellom Sveits og EU (import og eksport) i perioden 2019–2021. Milliarden euro.

milliarden kroner (CHF 1,3 mrd.). Til forskjell fra de norske EØS-midlene foreligger det ingen plan om langsiktige forpliktelser.

Stor handelspartner for EU

Sveits er et lite land, men rangerer likevel høyt som handelspartner for unionen, og spesielt Tyskland. Alpelandet er på fjerdeplass som eksportmarked for varer fra EU og femte størst blant landa EU importerer fra. Handelsforbindelsen er tettest mot Tyskland, Østerrike og Slovenia. Etter en dupp i 2020 som følge av pandemien, er handelen med EU tilbake på gamle nivåer og økende.

Ved siden av frihandelsavtalen fra 1972 har Sveits og EU 120 bilaterale avtaler seg imellom. Disse inngår i 23 ulike avtalesektorer.⁴ Dette er «statiske» avtaler som spenner over en lang rekke områder, fra handel til transport og medisinsk utstyr. Normalen har vært at disse avtalene fornyes med visse mellomrom. Pressmiddelet fra EU er å vente med å oppdatere de bilaterale avtalene. «Ingen nye avtaler med Sveits vil inngås og det er ikke gitt at de som er i kraft vil oppdateres», lød trusselen fra Brussel da bruddet var et faktum i fjor.

Skjermer velferd og arbeidsliv mot EU-diktat

Særlig på tre områder har Sveits satt foten ned for overstyring utenfra. Det gjelder reglene for statsstøtte, ubegrenset tilgang for EU-borgere til det sveitsiske velferdssystemet og sist, men ikke minst, vern mot lavtlønnskorrupsjon og sosial dumping.

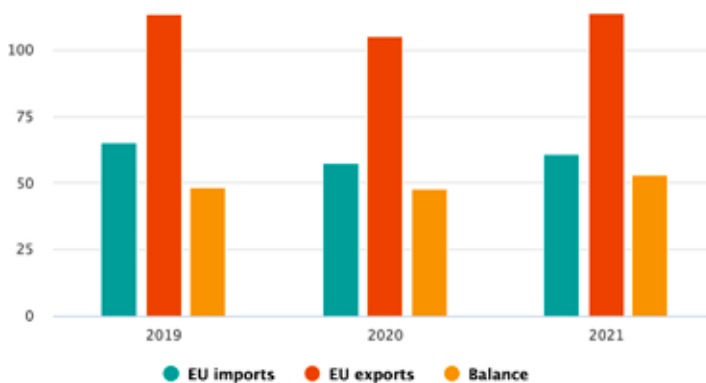
Alt dette kan og vil sveitserne bestemme sjøl. Sveits trenger ikke forholde seg til et ESA som blander seg inn i landets arbeidslover og regelverk, slik Norge må. Telemarks- og Oslo-modellen ville være uproblematisk i Sveits, mens de norske seriositetsbestemmelsene nå granskes i Brussel for mulige brudd på EØS-regelverket.

Avtalen om fri bevegelse av personer mellom Sveits og EU og unionens medlemsland, omfatter ikke full frihet til å yte tjenester. Sveits tillater ikke utenlandsregistrerte bemanningsbyråer å operere i landet.⁵ Slike begrensninger går på tvers av en rekke EU-direktiver og forordninger, som Vikarbyrådirektivet og Tjenestedirektivet.

Beskyttelsesreglene blir aktivt kontrollert og håndhevd av sveitsiske arbeidsmarkedsmyndigheter, arbeidsgiverorganisasjoner og fagbevegelsen i lokale Arbeidsrettsråd. Disse tre instansene har inspeksjonsrett og gjensidig rett til å representere hverandre ved kontroller på arbeidsplassene.

I praksis er det oftest fagforeningene som står for kontrollen på vegne av Arbeidsrettsrådet, en kontroll som også etterser at sveitsiske lønnsbestemmelser og arbeidstidsregler blir etterlevd. Inspeksjonsretten innebærer også myndighet til å ilegge bøter på opptil 30 000 euro. Alle kostnadene ved utøvelse av kontroll blir dekket av myndighetene, uten noe budsjettmessig «tak» som ellers kunne ha begrenset antall kontroller.

Dette betyr ikke at alt er harmonisk i sveitsisk arbeidsliv. Lokalt registrerte bemanningsbyråer er for eksempel blant de utfordringene den sveitsiske fagbevegelsen har. Men lovverket gir godt vern,

Figur 2: Tjenestehandelen mellom Sveits og EU (import og eksport) i perioden 2019–2021. Milliarden euro.

«Formålet med EUs håndhevingsdirektiv er ikke å skape virkemidler mot lønnsdumping, men å holde lønnsbeskyttelsen lav.»

Andreas Rieger, Schweizerischer Gewerkschaftbund (SGB)

og det kan oppdateres uten fare for å bli overkjørt av EØS-rettens forrang.

Den sveitsiske fagbevegelsen SGB følger nøye med på hva som skjer i Europa for øvrig. Den har konkludert med at håndhevingsdirektivet fra Brussel i mindre grad handler om å utvikle verktøy mot sosial dumping enn om å begrense mulighetene til å beskytte lønna.⁶

Nøytralitet under press

Den russiske invasjonen og krigshandlingene i Ukraina har forsterket presset mot den strenge sveitsiske nøytralitetspolitikken. Presset kommer ikke bare fra EU, men også fra USA.

Sveits la i vår og sommer ned forbud mot at Tyskland og Danmark skulle få videresende henholdsvis sveitsiskprodusert ammunisjon og stormpanservogner av typen Piranha III til Ukraina.⁷ Det ville være i strid med forbudet mot våpeneksport til land i krig og dermed nøytralitetspolitikken.

Ministerrådet i EU vedtok 9. september å oppheve visumavtalen med Russland.⁸

Det var EUs visepresident og «kommissær til fremme av den europeiske levemåten», Margaritis Schinas, som kunngjorde vedtaket. Beslutningen innebærer ikke et absolutt innreiseforbud, bortsett fra til Polen og de tre baltiske statene som har gjort egne vedtak om å stanse utstedelsen av Schengen-visa til russere.

Likevel kan dette skape nye problemer for sveitserne, som er skeptiske til et visumforbud som rammer samtlige russere uansett hva de måtte mene om krigen og eget regime. Som medlem av Schengen kan det bli vanskelig å stå imot dersom reglene strammes ytterligere inn.

Russland har allerede beskyldt Sveits for å bryte med nøytraliteten. Moskva reagerte med å vrake Sveits som representant for ukrainske interesser i Russland og russiske interesser i Ukraina, noe det tidligere var oppnådd enighet om.

Ettertraktet diplomatisk budbringer

Det stadig uavklarte forholdet til EU fører også til gnisninger i det sveitsiske Forbundsrådet. Utenriksdepartementet i Bern har under Ignazio Cassis forsøkt å definere en ny form for sveitsisk utenriks- og sikkerhetspolitikk med nyord som «kooperativ nøytralitet». Det falt ikke i god jord i Forbundsrådet. Utenriksministeren, som også er forbundspresident, har slik prestert å bli «nøytralisert» i sin egen regjering, skriver Neue Züricher Zeitung⁹. I en kommentarartikkel i samme avis får han følgende karakteristik: «Fra rammeavtalens banemann til gravlegger av nøytraliteten».¹⁰

Allerede ved den russiske invasjonen i Ukraina i februar skal Cassis ha blitt advart om at han måtte stå fast på den sveitsiske nøytralitetspolitikken og ikke la landet trekkes inn i en kommende krig. Men bare få dager seinere vedtok Forbundsrådet å slutte seg til EU-sanksjonene mot Russland, noe regjeringa mener er kompatibelt med nøytralitetspolitikken slik den sist ble definert i 1993. Samtidig varsler regjeringa at nøytralitetspolitikken og landets utenrikspolitiske strategi skal opp til vurdering i 2023.

Sveits har tradisjonelt vært ettertraktet som diplomatisk budbringer og nøytral tilrettelegger mellom fiendeland. Også den rolla kan bli vanskeligere hvis landet framstår som en forlengta arm av EU i utenriksanliggender.

Holder tilbake vann i magasinene

Sveits har ikke godtatt EUs tredje energimarkedspakke og er ikke med i ACER, der reguleringsmyndighetene i EØS har plass (også RME i Norge, uten stemmerett). Derimot deltar Swissgrid i samarbeidsorganet for de europeiske systemoperatørene ENTSO-E, sammen med Statnett.

Landet er plassert midt i Europa og har ikke mindre enn 41 mellomlandsforbindelser (mot 17 i Norge). Dette gjør at Sveits i stor grad er et transitland for elektrisitet. For egen del er landet mer enn sjølforsynt med elektrisitet sommerstid, men avhengig av import om vinteren.

Energimiksen innenlands består av førti prosent kjernekraft, mens vannkraft utgjør mesteparten av det resterende. En betydelig andel av husholdningene bruker gass til oppvarming, likevel importerer Sveits mindre gass enn det som er typisk for EU (15 mot 22 prosent).¹¹

Forbundsrådet: Det sveitsiske forbundsrådets offisielle gruppebilde, med forbundspresident Ignazio Cassis i forgrunnen. (Foto: Stefano Spinelli.)

En stor del av kraftproduksjonen er som i Norge offentlig eid gjennom aksjeselskaper, som igjen er helt eller delvis eid av kantonnene (fylkene).

Som i resten av Europa øker strømprisen, og myndighetene oppmuntrer til energisparing. Fagbevegelsen sier i en uttalelse at husholdningene i Sveits rammes langt mindre enn for eksempel husstander i Storbritannia, men krever statlige støtteordninger til utsatte familier.

Forbundsrådet påla i september kraftprodusentene å holde tilbake vann i magasinene for å avverge en mulig forsyningskrise til vinteren. Reservene skal fungere som en forsikring uavhengig av markedet, ifølge energiminister Simonetta Sommaruga.¹²

Energi som pressmiddel

Landets viktige transittfunksjon har ikke hindret EU fra å bruke også energisamarbeidet som pressmiddel for rammeavtalen. Vil dere ha strømvtaale, må dere godta institusjonelt samarbeid, er budskapet fra Brussel.

Her kan EU til en viss grad spille på systemoperatøren Swissgrid, tilsvarende norske Statnett. Swissgrid opptrer i flere sammenhenger nærmest som EUs femtekolonne i energispørsmål. Til forskjell fra Statnett er Swissgrid ikke eid av staten, men av kraftprodusenter

som hovedsakelig, direkte eller indirekte, er offentlig eid av kantoner og bykommuner.

Markedsjef Maurice Dierick i Swissgrid jamrer seg i en podkast fra Energi Norge over at det er slitsomt å måtte inngå avtaler med reguleringsmyndighetene i nabolanda og vil heller at Sveits har en plass ved bordet i ACER.¹³ Nettverkskodene og den detaljerte styringa av kraftutvekslinga som kommer fra de europeiske systemoperatørens samarbeidsorgan ENTSO-E, fra energibyrået ACER og fra EU-kommisjonen kan nemlig ikke adopteres uten videre. De må være i overensstemmelse med sveitsisk lov.

Jernbane på egne skinner

For europeisk jernbane har Sveits betydning som den viktigste korridoren mellom Nord- og Sør-Europa. Dette har trolig vært medvirkende til at landet har tilsluttet seg den tekniske pilaren i EUs fjerde jernbanepakke, mens markedspilaren (eller den politiske delen) blir avvist. Tilslutninga til den tekniske pilaren innebærer at Sveits gradvis innfører regelverket i denne og at det nasjonale jernbanetilsynets oppgaver blir harmonisert med dem til jernbanebyrået ERA. Sertifikater utstedt av den føderale transportmyndigheten blir ansett som likeverdige med sertifikater utstedt av ERA, inntil videre ut 2022.

I praksis betyr det at Sveits gradvis innarbeider de gjeldende EU-kravene i sveitsisk lov, men uten at dette pålegger Sveits ytterligere forpliktelser.¹⁴ Det vil si at utvida fullmakter til det overnasjonale jernbanebyrået ERA fra EU-kommisjonens side ikke automatisk får effekt. Den sveitsiske jernbaneforskriften henviser til samtrafikkdirektivet og sikkerhetsdirektivet, men ikke til ERA-forordningen.¹⁵ De mer markedsorienterte direktivene og forordningene som blant annet krever obligatorisk konkurranse, vil sveitserne ikke ha noe av.

Det er altså fullt mulig å innføre de delene av EUs jernbaneregulering som innebærer fornuftig standardisering og som er forenlige med nasjonale behov og ønsker, uten å svelge resten. Her har den norske regjeringa åpenbart noe å lære – hvis den mener alvor med å avvise de delene av EUs fjerde jernbanepakke som hindrer regjeringa i å føre jernbanepolitikken den gikk til valg på.

Det hører med til historien at Sveits har innført deler av både andre og tredje jernbanepakke, men ikke hele. Når det gjelder grensekryssende trafikk, forholder de sveitsiske jernbanemyndighetene seg til de motsvarende myndighetene i nabolanda.

Togkorridor: For europeisk jernbane har Sveits betydning som den viktigste korridoren mellom Nord- og Sør-Europa. De markedsorienterte EU-direktivene og -forordningene som blant annet krever obligatorisk konkurranse, vil sveitserne ikke ha noe av. (Foto: Peter Thoeny.)

Landbruk og beredskap

I 1994 vedtok Stortinget å avskaffe monopolet til TINE i norsk landbruk. Da starta også krangelen om mjølka, tilskuddsordninger og rammebetingelser i den nybakte EØS-staten Norge.

Sveitserne (som hadde sagt nei takk til EØS) brukte tida på noe mer matnyttig enn å innlemme tusenvis av rettsakter fra EU i lovverket sitt. De avholdt i stedet en folkeavstemning om framtida til sveitsisk landbruk.

Folket bestemte at Sveits måtte produsere det landets vegetasjon og topografi ga muligheter for. Hva kunne alt gresset i åssider og daler brukes til? Jo, til å produsere ost! Slik skapte Sveits det som ble et osteventyr.¹⁶

Også på mange andre områder setter sveitserne matberedskap i sentrum. En beskjeden årlig beredskapsskatt på 10–15 sveitserfranc sikrer fire måneders matberedskap i landet. Usikre tider gjør at beredskapen er utvidet til et halvt år.

En tilsvarende matberedskap har ikke Norge hatt siden vi ble del av Det indre markedet gjennom EØS. Det er jo bare å importere i trange tider, har omkvedet vært. Men som vi har sett i Europa de siste åra: Hestene bites når krybben er tom.

Noter

- 1 <https://www.swissinfo.ch/eng/diplomatic-efforts-fail-to-break-swiss-eu-deadlock/47889144>«Beziehungen zur EU: Der Bundesrat legt Stossrichtung für Verhandlungspaket fest»,
- 2 <https://www.fedpol.admin.ch/ejpd/de/home/aktuell/mm.msg-id-87349.html>
- 3 «Stalemate continues over UK bid to join Horizon Europe», 23. september 2022, <https://sciencebusiness.net/news/stalemate-continues-over-uk-bid-join-horizon-europe>
- 4 <https://www.fedlex.admin.ch/de/sector-specific-agreements/EU-acts-register>
- 5 Cross-border service provision (EU/EFTA), Staatssekretariat für Migration.
- 6 <https://www.sgb.ch/blog/blick-nach-europa/details/bruessel-gegen-echten-schutz>
- 7 «Schweiz blockiert Panzer für Ukraine», <https://www.srf.ch/news/schweiz/waffen-fuer-die-ukraine-schweiz-blockiert-panzer-fuer-ukraine>
- 8 <https://www.schengenvisainfo.com/news/eu-council-adopts-full-suspension-of-visa-facilitation-agreement-with-russia/>
- 9 «Cassis wird neutralisiert – seine Bundesratskollegen sind nicht «kooperativ» und weisen den Neutralitätsbericht zurück», <https://www.nzz.ch/schweiz/neutralitaetsbericht-cassis-bundesratskollegen-kooperativ-ld.1701616>
- 10 <https://www.nzz.ch/schweiz/vom-killer-des-rahmenabkommens-zum-totengraeber-der-neutralitaet-ld.1699283?reduced=true>
- 11 <https://www.swissinfo.ch/eng/switzerland-braces-for-winter-energy-crunch/47893144>
- 12 <https://www.swissinfo.ch/eng/swiss-government-sets-up-hydropower-reserve-in-case-of-need/47882706>
- 13 Intervju med markedsdirektøren for Swissgrid i podkasten «Fornybaren» (fra ca. 6 minutter i sendinga): <https://shows.acast.com/fornybaren/episodes/swissgrid>
- 14 «Rollmaterial-Zulassungen und Sicherheitsbescheinigungen: Einbezug der Schweiz in die neuen EU-Verfahren noch dieses Jahr geplant», <https://www.bav.admin.ch/bav/de/home/publikationen/bav-news/ausgaben-2019/ausgabe-september-2019/artikel-3.html>
- 15 «Verordnung über Bau und Betrieb der Eisenbahnen», https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1983/1902_1902_1902/de
- 16 «De har kranglet i 28 år!», <https://heimkunnskap.no/de-har-kranglet-i-28-ar/?fbclid=IwAR3fNq3hMd2jvhnoGPna7HNkwOPsJt2uWDHqohmPwohNh2ZN-OCSQPA5aCo>

Avtaleverket mellom Sveits og EU

Hva er det som kjennetegner Sveits sine bilaterale avtaler med EU?

Av Morten Harper

6. desember 1992 stemte Sveits nei til EØS-avtalen. Nei-flertallet var knapt – 50,3 prosent mot 49,7 – men det var flertall mot avtalen i hele 18 av de 26 kantonene. Befolkningens nei til EØS var om ikke overraskende, så i alle fall stikk i strid med myndighetenes anbefalinger. Et par måneder tidligere hadde begge kamrene i nasjonalforsamlingen godkjent avtalen med klart flertall. Det vedtaket ble nå satt til side.

Fem måneder tidligere hadde den sveitsiske regjeringen dessuten søkt om EU-medlemskap. Avstemningen førte til stans i forhandlingene. Siden ble et nytt initiativ for å gjenoppta medlemskapsforhandlingene avvist ved folkeavstemning i 2001, der 76,8 prosent stemte nei.

I stedet for EØS har Sveits inngått en rekke avtaler direkte med EU på avgrensede områder, flere av dem samlet i to avtalepakker: Bilateral I inngått i 1999 og Bilateral II fra 2004. Utover de to avtalepakkene er det også inngått avtaler om blant annet forenklet tollkontroll, forskning, klima og miljø. Alt i alt er forholdet mellom Sveits og EU regulert av rundt 120 avtaler. Dette er ordinære folkerettslige avtaler på begrensede områder, med frihandelsavtalen fra 1972 som den mest omfattende.

Gjennomføring av avtalene

I de fleste tilfellene er det etablert en såkalt felleskomité med representanter fra Sveits og EU for hver av avtalene. Det gjelder både eldre avtaler som frihandelsavtalen fra 1972 og avtalene i Bilateral I og II. Komiteene skal sørge for gjennomføring av avtalene. De skal oppklare misforståelser og rette opp eventuelle feil i tolkning og praksis. Komiteene kan gjøre mindre tilpasninger og oppdateringer

Morten Harper er utredningsleder i Nei til EU

21 June 1999 - Signing of the Bilateral agreements I in Luxembourg. © Keystone

Switzerland has close relations with the European Union (EU) on the political, economic and cultural levels. These relations are governed by a whole structure of bilateral agreements and arrangements concluded over the years between Switzerland and the EU or its predecessors (EC=EEC, ECSC, Euratom).

Nære relasjoner: Sveits har nære relasjoner med EU politisk, kulturelt og økonomisk, skriver sveitsiske føderale myndigheter om sin europapolitikk. (Faksimile: Utsnitt av «Switzerland's European Policy», <https://www.eda.admin.ch>)

i regelverket, og foreslå utvidelse av avtalen eller nye avtaler det bør forhandles om. Det er også komiteene som skal avklare tvister mellom EU og Sveits. Vedtak krever enighet (konsensus).

Komiteene møtes minst én gang i året. EU og Sveits veksler på å lede komiteene. Fra Sveits kommer medlemmene i hovedsak fra sentraladministrasjonen, men kantonene er representert i de komiteene som særlig berører regionale myndigheter, for eksempel

Bilaterale handels- og samarbeidsavtaler

Bilaterale avtaler er avtaler som inngås mellom to parter, for eksempel mellom to land eller mellom ett land og én regional union som EU. Den typiske bilaterale avtalen gjelder et avgrenset samarbeidsområde, men avtalene kan også omfatte flere områder. Ved behov for utvikling eller revidering av en avtale skjer det normalt gjennom nye forhandlinger mellom partene. Som regel etableres det heller ikke noe selvstendig håndhevingsapparat for avtalen. Uenigheter og uklarheter avklares i dialog eller forhandlinger mellom partene.

Avtaler mellom Sveits og EU

Bilateral pakke I, 1999

1. Fri bevegelse for personer
2. Gjensidig godkjenning av tekniske varestandarder
3. Offentlig innkjøp
4. Handel med visse landbruksvarer
5. Luftfart
6. Landtransport
7. Forsknings samarbeid

Bilateral pakke II, 2004

1. Justis- og asylsamarbeid (Schengen/Dublin)
2. Handel med bearbeidede landbruksvarer
3. Deltagelse i filmprogrammene (MEDIA)
4. Deltagelse i utdanningsprogrammene
5. Deltagelse i Det europeiske miljøbyrået (EEA)
6. Statistikk
7. Skattlegging av formue
8. Pensjonsbeskatning
9. Bekjempelse av økonomisk svindel

Noen andre avtaler

1972: Frihandelsavtalen

1974: Avtale angående urmakerindustrien

1985: Vitenskapelig og teknologisk samarbeid

1986: Handel med bearbeidede landbruksvarer

1989: Handel med elektroniske datasystemer

1989: Forsikringer

1990: Forenklet tollkontroll av varer

1995: Handel med bestemte landbruksvarer og fiskeprodukter

2004: Europol

2008: Eurojust

2009: Forenklet tollkontroll av varer

2012: Samarbeid angående EUs forsvarsfond

2013: Avtale om deltagelse i satellittnavigasjonsprogrammene Galileo og EGNOS

2017: Inngåelse av avtale om klimakvotehandling

2017: Samarbeid om regulering av kjemikalier

avtalene om offentlig innkjøp og fri bevegelse av personer.

Sveits har en viss innflytelse på utviklingen av nytt EU-regelverk, ved at nasjonale eksperter deltar i komiteene som forbereder relevant lovgivning for EU-kommisjonen. Innflytelsen og innsynet er formalisert bare i Sveits sine avtaler om lufttransport, Schengen og Dublin-systemet, men sveitsiske eksperter har i praksis deltatt i omtrent samme omfang som fra de andre EFTA-landene (Norge, Island og Liechtenstein).

Statiske avtaler, som kan utvikles

I hvor stor grad Sveits må tilpasse seg EUs regler har vært et strids-spørsmål i flere av forhandlingsrundene om nye eller endrede avtaler. Avtalene er som utgangspunkt vanlige folkerettslige avtaler. Alle endringer forutsetter enighet mellom EU og Sveits. Tvister skal avgjøres i de felles komiteene. Det er ikke etablert noen egen håndhevingsinstans, og uenigheter mellom EU og Sveits kan ikke henvises til EU-domstolen eller rettsapparatet i Sveits. Hver part er ansvarlig for gjennomføringen på sitt område.

Avtalene er i bunn og grunn statiske. Det er ingen forpliktelse til å endre dem og heller ingen selvstendige organer som suverent fortolker innholdet. Samtidig bygger både Bilateral I og II på rettslikhet mellom partene og lik praksis av regelverket. Sveits er ikke bundet av EU-domstolens rettspraksis etter tidspunktet for at en avtale har trådt i kraft. Ny praksis diskuteres i den felles komiteen, som vurderer konsekvensene og bestemmer om den skal anvendes.

Konflikter skal løses i forhandlinger

Hvis EU endrer sitt regelverk på et av områdene i de bilaterale avtalene, er det ingen automatikk i at Sveits skal gjøre tilsvarende tilpasninger. Er endringene små, vil Sveits som regel på selvstendig grunnlag gjøre lignende justeringer. Hvis endringene er store, antas det at partene tar initiativ til forhandlinger om en ny avtale. Det ligger imidlertid ikke noen forpliktelse til dette eller oppskrift for løsning i avtalemодellen.

Ettersom det ikke er etablert egne håndhevingsinstitusjoner, løses konflikter gjennom forhandlinger mellom partene. Dette er en modell som favoriserer status quo, fordi endringer forutsetter enighet. Avtalen om luftfart (Bilateral I) skiller seg ut når det gjelder konfliktløsning. Her skal EU-kommisjonen og EU-domstolen håndheve konkurransereglene gjennom tilsyn og tvisteløsning. For øvrig håndteres avtalen av en felleskomité.

EFTAs handelsavtaler

Norge har gjennom EFTA inngått handelsavtaler med 40 land over hele verden.

Det europeiske frihandelsforbundet (EFTA) består i dag av Norge, Island, Liechtenstein og Sveits. EFTA er et mellomstatlig samarbeid. EFTAs ansvar er forvaltning av:

- EFTA-konvensjonen som er det juridiske grunnlaget for organisasjonen.
- Et globalt nettverk av handels- og partnerskapsavtaler.
- EØS-avtalen (selv om Sveits ikke er del av EØS).

Globalt nettverk

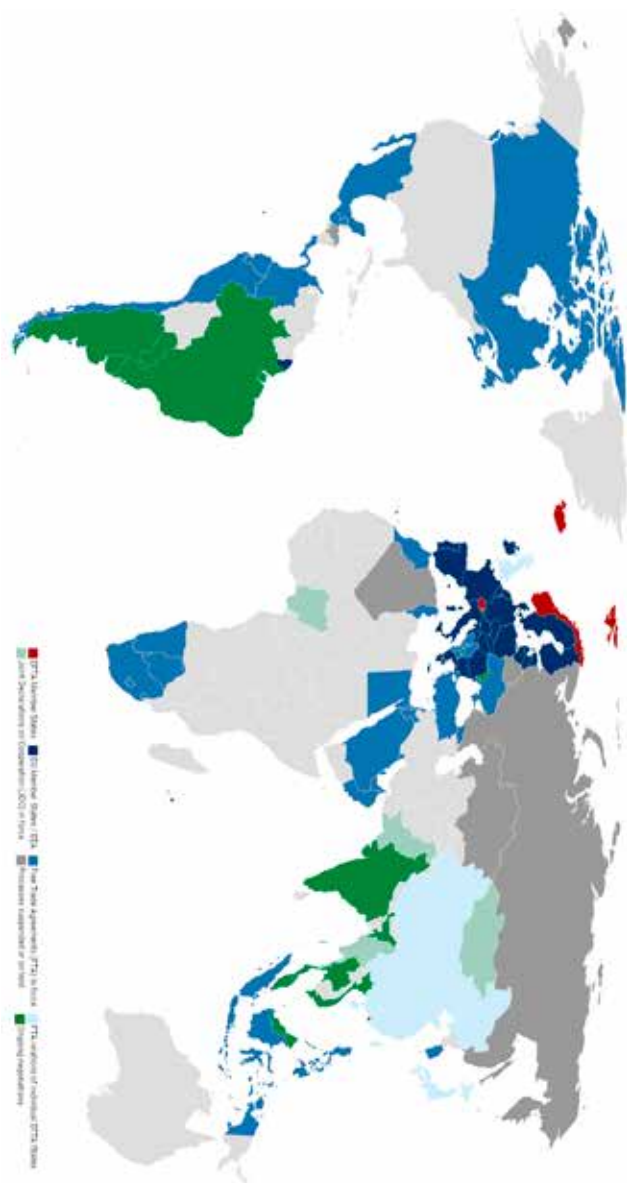
EFTA har bygd opp et av verdens største nettverk av 29 handelsavtaler med 40 land utenfor EU, blant annet Canada, Ukraina, Mexico, Egypt og Indonesia. Avtalelandene er typisk enige om å ha:

- Frihandel på industrivarer, inkludert fisk og andre marine produkter.
- Liberalisering av handel med foredelte landbruksprodukter.
- Etablerte regler for toll, opphavsrett (åndsverk) og valutahandel.

Enkelte handelsavtaler dekker også liberalisering i tjenester, investeringer og/eller offentlige innkjøp. Handel med råvarer i landbruket blir regulert av egne bilaterale avtaler mellom Norge og landene.

Stor handelspartner for EU

De fleste handelsavtalene har Norge forhandlet sammen med de andre EFTA-landene. Regjeringen begrunner dette med at EFTA «...samlet sett fremstår som et større marked og som en mer interessant handelspartner. Ressurshensyn gjør også at det er fordelaktig...» (Nærings- og fiskeridepartementet, «Det europeiske frihandelsforbund», 13.10.21.) EFTA er dessuten en av EUs aller største handelspartnere. I 2021 gikk 54 prosent av EFTA-landenes eksport til EU. 63,5 prosent av de fire landenes import kom fra EU.

Verden er større enn EU: Kart over EFTAs handelsavtaler med 40 land utenfor EU, samt pågående og stansede forhandlinger. (Grafikk: www.efta.int)

EUs avtaler med Japan og Canada

EU har inngått omfattende handelsavtaler med Japan og Canada. Avtalene gir bedre tollvilkår enn hva norsk sjømat har for eksport til EU i dag.

Av Morten Harper

EUs handelsavtale med Canada (CETA) trådte midlertidig i kraft i september 2017, og det meste av avtalen er gjort gjeldende i påvente av godkjenning i alle EU-landene. Handelsavtalen med Japan (EUJEPa) trådte i kraft i februar 2019. Avtalene har blitt kritisert for en markedsliberalistisk agenda og å gi store selskaper mye alburom. På den andre siden mener EU, Canada og Japan at avtalene gir økonomiske gevinster. Høsten 2022 startet EU og Japan nye forhandlinger om å inkludere regler for flyt av data i avtaleverket.

Fjerner tollsatser

Rapporten *Norge, EØS og alternative tilknytningsformer* fra Menon Economics, utgitt i september 2019, vurderer EØS-avtalen opp mot avtalene EU har inngått med Canada og Japan.

CETA-avtalen har blant annet som mål å eliminere alle tollsatser mellom Canada og EU-landene i løpet av 7 år, også på sjømat. EU og Canada forplikter seg til å ikke behandle varer de importerer fra hverandre mindre gunstig enn varer som er produsert innenlands. Avtalen omfatter også tjenestehandel, og oppfordrer til samarbeid om reguleringer og standarder.

Avtalen mellom EU og Japan vil gradvis eliminere tollsatser over en periode på 15 år. Avtalen har ellers mange likhetstrekk med CETA. Menon Economics skriver i rapporten:

«Begge avtalene inneholder betydelige innrømmelser for EUs del, noe som åpner opp for at det også kan være mulig å få til lignende innrømmelser fra EU i andre avtaler.»¹

Norske eksportnæringer

Menon-rapporten vurderer hvilken betydning en overgang fra

EUJEPAs handelsavtale med Japan (EUJEPAs) trådte i kraft i februar 2019. (Illustrasjon: EU.)

EØS-avtalen til en handelsavtale av samme type som CETA/ EUJEPAs vil ha for de ulike norske eksportnæringene. EØS-avtalen har begrenset betydning for eksport av olje, gass og råvarer, og rapporten ser derfor på næringer utenom olje og gass.

Sjømat

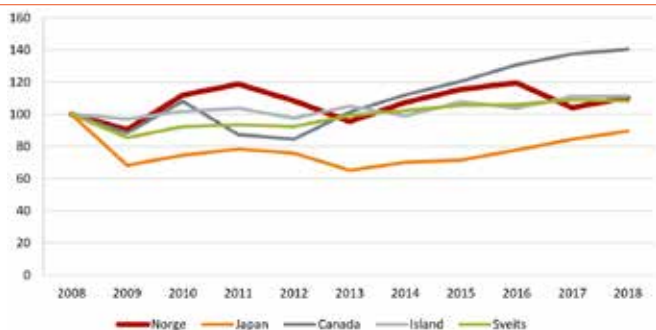
Både CETA og EUJEPAs gir over tid nærmest full tollfrihet på sjømat. Menon Economics skriver:

«Sett opp mot EØS-avtalen vil disse avtalene derfor kunne gi bedre tollvilkår for norske eksportører til EU.»²

Det er ikke en fullstendig harmonisering med EUs regelverk på det veterinære området, men CETA fastsetter at Canada og EU skal strømlinjeforme importen der det er viktigst. Det skal da ikke være behov for å klarere om varen følger gjeldende veterinære bestemmelser på grensen før den importeres. Kontrollen på grensen skal begrenses til 15 prosent av sjømaten som eksporteres mellom de to landene.

Prosessindustrien

Prosessindustrien produserer varer som i all hovedsak er sikret tollfrihet gjennom avtaler som CETA og EUJEPAs. Menon påpeker at denne industrien er sårbar for handelskonflikter med tredjeland. Det er vanskelig å vurdere om EØS-avtalen gir et bedre vern mot slike hendelser enn Canada og Japans avtaler, ettersom slike konflikter i stor grad reguleres gjennom avtaleverket i WTO.

Indeksert utvikling i vareeksport til EU i volum, uten olje. Basisår 2008=100. (Kilde: Menon Economics / EU-kommisjonen.)

Eksport til EU

Hvordan har Norges eksport til EU utviklet seg sammenlignet for eksempel med Sveits og Canada?

95 prosent av EUs import kommer utenfra EØS, det vil si fra andre land enn Norge, Island og Liechtenstein. De aller fleste av verdens land handler med EU uten en EØS-avtale.

Menon Economics sammenligner i rapporten *Norge, EØS og alternative tilknytningsformer* eksporten til EU fra Norge og Island (begge i EØS) med eksporten fra Japan, Canada og Sveits i perioden 2008-2018. Canada, som frem til CETA-avtalen i 2017 ikke hadde noen handelsavtale med EU, har økt eksporten mest.

Island og Sveits har hatt relativt lik, flat utvikling i eksport til EU. Japan opplevde et fall etter finanskrisen, men volumet har igjen tatt seg opp siden 2013. Canada har opplevd en høyere vekst enn de øvrige landene siden 2012.

Teknologiindustrien

Teknologiindustrien har full tollfrihet med en CETA-avtale. Håndtering av industrielt rettsvern vil også stort sett bli ivarettatt gjennom disse avtalene. Håndtering av standarder i eksporten til EU vil bli mer komplisert uten en EØS-avtale, men tilpasning til EUs fremtidige standarder og reguleringer vil kunne lette noe av dette problemet.

Reiselivsnæringen

Reiselivsnæringen vil i liten grad bli berørt av å gå over til ordninger som de to avtalene.

Tjenestehandel

CETA er svært omfattende når det gjelder tjenestehandel, oppsummerer Menon-rapporten. Det inkluderer bestemmelser for nasjonal behandling av tjenester, bestelandsklausuler (MFN) og markedstilgang, og har som formål å liberalisere tjenestehandelen mellom Canada og EU. De to førstnevnte bestemmelsene pålegger regjeringene å behandle de utenlandske tjenestetilbyderne minst like godt som innenlands tilbydere. Markedstilgangsbestemmelsen forhindrer at regjeringer begrenser antallet tilbydere. Offentlige anskaffelser er unntatt, som helse, utdanning og vannforsyning.

Maritim og offshore leverandørindustri

Eksporten av skip og utstyr vil i liten grad bli påvirket av et skifte fra en EØS-avtale til en CETA-lignende avtale, ettersom handelen med denne typen varer vil være tollfri. Avtalene gir ikke like godt vern om retten til å utføre arbeid knyttet til eksport (tjenester som installasjon og vedlikehold), men leverandører fra land utenfor EU (eksempelvis Korea, Kina og Singapore) evner i høy grad å konkurrere med europeiske foretak på disse markedene uten en EØS-avtale.

Finansielle tjenester

Næringen har en rekke gjensidige godkjenningsordninger som en bilateral avtale av CETA-typen ikke kan besvare fullt ut. Det er også litt usikkert om man kan fullt ut kompensere med ensidig tilpasning til alle EU-direktivene og forordningene som regulerer sektoren. Samtidig er det viktig å tydeliggjøre at dette er en næring som i tiden fremover vil bli mer internasjonalisert, som vil gjøre det enklere å operere som tjenesteyter uten en EØS-avtale.

Fornybar sektor

Eksport til EU av fornybar energi i form av krafteksport baseres på langsiktige energikontrakter med stor strategisk betydning for EU-land. Som en relativt integrert aktør i det europeiske kraftsystemet må man forvente at norske kraftleverandører vil få tilgang til de europeiske markedene i fremtiden, påpeker Menon Economics.

Noter

- 1 Menon Economics: Norge, EØS og alternative tilknytningsformer (2019), side 8.
- 2 Menon Economics 2019, side 5

Canada-avtalen forklart

Denne innføringen i EUs avtale med Canada er hentet fra rapporten *Norge, EØS og alternative tilknytningsformer* fra Menon Economics.¹

«Frihandelsavtalen CETA mellom EU og Canada trådte midlertidig i kraft 21. september 2017. Det gjenstår dog fortsatt å få ratifisert CETA-avtalen i enkelte EU-land, heriblant Frankrike. Grunnen er at den inneholder beskyttelse for investeringer.

Før avtalen ble virksom var kun 25 prosent av Canadas produktlinje tollfri i EU. Denne andelen er økt til 98 prosent som følge av avtalen, en andel som skal økes til 99 prosent i løpet av en 7-årsperiode. I avtalen forplikter EU og Canada seg til å ikke behandle varer de importerer fra hverandre mindre gunstig enn varer som er produsert innenlands. I løpet av de første ni månedene som CETA var gyldig, økte EUs eksport til Canada med 10,3 prosent.

(...)

I det følgende vil vi se nærmere på CETA-avtalen og hvordan avtalen behandler standarder og reguleringer, immaterielle rettigheter, konkurranse, tjenestehandel, tvister og handel med sjømat.

Standarder og reguleringer

CETA oppfordrer regulatoriske myndigheter til å utveksle informasjon og erfaringer, og å identifisere områder for samarbeid. Alt samarbeid er frivillig og kan ikke brukes til å tvinge et av landene til å senke standarder og krav. EU og Canada har nedsatt et forum for regulatorisk samarbeid (RCF). Formålet med rådet er å identifisere hvorfor standarder, for eksempel miljømessige standarder eller standarder for å beskytte forbrukere er forskjellige i Canada og EU. Ved å samstemme måten reguleringer gjøres på, er tanken å kunne fjerne handelsbarrierer over tid.

Immaterielle rettigheter

CETA-avtalen bygger på eksisterende lover for intellektuelle rettigheter. Målet med kapittelet om immaterielle rettigheter er å fasilitere produksjonen og markedsføringen av innovative og kreative produkter og tjenester, og samtidig oppnå tilstrekkelig og effektiv beskyttelse for immaterielle rettigheter. Canada har måttet gjøre flere endringer i lovverket sitt for å tilpasse reguleringer av patenter og varemerker til avtalen.

Når det gjelder merkevarer, inneholder avtalen en beskyttelse av «geografiske indikatorer» (GI). Dette vil legge begrensninger på bruk av enkelte indikatorer på produkter som har opphav i en europeisk eller kanadisk region som den GI-en typisk er assosiert med. Når det gjelder patenter, er det særlig regler for legemiddel-patenter som er blitt endret, sammenlignet med andre gjeldende internasjonale avtaler for immaterielle rettigheter. Avtalen gir også beskyttelse for eksempelvis musikere, slik at en europeisk musiker kan få royalties dersom musikken deres brukes i Canada.

Konkurranse

EU og Canada er blitt enige om å hindre og sanksjonere handlinger som hindrer konkurranse, inkludert karteller, dårlig oppførsel fra selskaper med en dominerende markedsposisjon, anti-kompetitive fusjoner og oppkjøp. Landene forplikter seg til å behandle selskaper likt som selskaper som kommer fra sitt eget land når de anvender konkurransereguleringen sitt. De forplikter seg også til å anerkjenne viktigheten av samarbeid mellom de respektive konkurransemyndighetene, uten at det er helt tydelig hva dette innebærer.

Tjenestehandel

Avtalen omfatter handel med tjenester som maritim kabotasje (eksempelvis mellom havnene i Montreal og Halifax), juridiske tjenester, regnskap og revisjon, transport, og telekom mellom de to regionene. Den omhandler også turisme. CETA er den mest omfattende handelsavtalen EU har ratifisert når det gjelder tjenestehandel. Kapittelet inkluderer bestemmelser for nasjonal behandling av tjenester, bestelands-klausuler (MFN) og markedstilgang, og har som formål å liberalisere tjenestehandelen

mellom Canada og EU. De to førstnevnte pålegger regjeringene å behandle de utenlandske tjenestetilbyderne minst like godt som innenlands tilbydere, eller tilbyderne til andre handelspartnere. Markedstilgangsbestemmelsen forhindrer at regjeringer begrenser antallet tilbydere, verdien de får lov til å tilby.

CETA opererer med en «negativ liste» over tjenester som ikke dekkes av avtalen. Dette er for det meste tjenester som oppleves som «sensitive» eller hvor myndighetene selv ønsker å tilby tjenesten. Eksempler innebærer levering av lyd og bilde, luftfart og offentlig anskaffelser, for eksempel innen helse, utdanning, vannforsyning og sosialtjenester. Avtalen er også begrenset i hvordan finansielle tjenester dekkes utover det som allerede dekkes i WTO.

Tvisteløsningsmekanismer

Avtalen legger frem et system for å løse konflikter eller uenigheter om hvordan CETA skal anvendes eller tolkes. De to partene skal for det første ha en tydelig kommunikasjonskanal for å løse slike konflikter og konsultere eksperter på området. Dersom dette ikke fører til enighet, kan partene enten utløse tvisteløsningsmekanismene i WTO eller under CETA. Avtalen gir også rett til å etterspørre en uavhengig mekler som kan holde oversyn i saken.

Sjømat

Under CETA-avtalen er nesten 96 prosent av EUs tollsatser på fisk og annen sjømat mot Canada blitt eliminert. Alle tollsatsene skal elimineres i løpet av en syvårsperiode. I fravær av CETA var EUs tollsatser for fisk og sjømat i gjennomsnitt på 11 prosent, og 25 prosent på noen fiskevarer². På varer som faktisk ble eksportert mellom de landene var imidlertid tollsatsene i mange tilfeller under 5 prosent og ofte nærmere null³. CETA eliminerte altså i stor grad tollsatser som allerede var lave. Imidlertid er det noen varer, som hummer fra Canada og sild fra EU, hvor de eliminerte tollsatsene vil spille en vesentlig rolle.

(...)

Canada og EU har ikke et fullstendig harmonisert

regelverket på det veterinære området, slik som Norge har gjennom EØS-avtalen. De har likevel avtalt at de skal gjøre hverandres reguleringer tydelige for hverandre og strømlinjeforme importen der det er viktigst – det skal da ikke være behov for å klarere om varen følger gjeldende veterinære bestemmelser på grensen før den importeres. 15 prosent⁴ av eksporten av sjømat mellom de to landene skal sjekkes på grensen – denne raten kan justeres dersom landene synes det er nødvendig. Dette utgjør et importhinder av ukjent størrelse og dermed en kostnad for sjømathandelen mellom de to landene. Det vil også beholdes importkvoter på flere sjømatprodukter mellom de to partnerne, men CETA inneholder vekstfaktorer for kvotene, hvor de vil økes hvis visse betingelser er møtt – for sjømat gir dette en økning på 10 prosent påfølgende år dersom 80 prosent av en kvote blir møtt innværende år.»

Noter

- 1 Menon-publikasjon nr. 61/2019, <https://www.menon.no/wp-content/uploads/2019-61-E%C3%98S.pdf>
- 2 <https://www.international.gc.ca/trade-commerce/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/ceta-aecg/business-entreprise/sectors-secteurs/FSE-EPFM.aspx?lang=eng>
- 3 <http://www.eurofishmagazine.com/sections/trade-and-markets/item/442-new-eu-canada-trade-agreement-comes-into-force>
- 4 <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10973-2016-ADD-3/en/pdf#page=59>

Nærmere om Japan-avtalen

Denne gjennomgangen av EUs avtale med Japan er hentet fra rapporten *Norge, EØS og alternative tilknytningsformer* fra Menon Economics.¹

«Den bilaterale handelsavtalen mellom EU og Japan, ofte referert til som EUJEPAs², ble fullført og signert ved toppmøtet i Tokyo sommeren 2018. Den fullførte en prosess som har tatt seks år og involvert 18 runder med forhandlinger. Avtalen er den største bilaterale avtalen som EU har inngått, der landenes samlede bruttonasjonalprodukt utgjør over 30 prosent av verdens BNP.³

EUJEPAs er en betydningsfull avtale i flere henseender. Gjennom denne avtalen viser partene sin forpliktelse til et regelstyrt og forutsigbart internasjonalt samarbeid. Avtalen søker å intensivere handels- og investerings-samkvemet mellom de to økonomiske stormaktene som har falt markant siden starten av 90-tallet.⁴

Generelt om toll

Før frihandelsavtalen ble inngått mellom EU og Japan, var det betydelige tollbarrierer mellom de to aktørene. Etter inngåelsen vil 91 prosent av EUs vareeksport til Japan være tollfri, og etter en innkjøringsperiode er intensjonen at andelen skal øke til 99 prosent. Motsatt, vil 75 prosent av Japans eksport av varer til EU bli fritatt for toll ved inngåelse, og over en 15 års periode er intensjonen å øke denne andelen mot 100 prosent.

Generelt inneholder avtalen hovedsakelig to former for liberalisering; tollreduksjon/-fritak og markedsadgang. Den første innebærer at toll på varen elimineres. Eksempelvis vil både EU og Japan fjerne all toll på kjemikalier, tekstiler og plastikk ved inngåelse. På disse områdene innebærer avtalen altså full liberalisering. Den andre formen innebærer at partene faser ut tollavgiftene over en periode, ofte opp mot 15 år. Dette skal sikre at industrien får tid på å tilpasse seg. Dette gjelder eksempelvis toll på japanske biler og bildeler, som henholdsvis fases ut over sju år for bilene og elimineres

etter sju år for bildelene.

Sammenlignet med CETA-avtalen har man i større grad landet på å gradvis utfasing enn opprettholdelse av dagens innretting i en periode frem til liberalisering. Et område der den sistnevnte liberaliseringsformen er benyttet er for bildeler, der tollene vil være uendret i sju år, frem til den skal fjernes i sin helhet.

Landbruk og fiske

Avtalen innebærer også viktige endringer i handel med vin, da den gir tollfritak for europeisk vin for første gang, og tollreduksjon for handel med kjøttprodukter⁵. Avtalen gir også tollfritak for «harde oster», som parmesan, gouda og cheddar, mens det innføres et kvotesystem for mykere og prosesserte ostetyper (som mozzarella, feta og blåmuggost). Kvotesystemet dekker den nåværende eksporten av ost til Japan, men intensjonen er å øke kvotene i tråd med økt ostekonsum i Japan.

Avtalen innebærer også liberalisering av andre viktige landbruksprodukter. Det innføres en tollfri kvote for erstatningsprodukter av hvete, som morsmelkerstatning, men tollene på skummetmelk-pulver reduseres med 95 prosent ved inngåelse. For en rekke prosesserte landbruksprodukter innebærer avtalen betydelig liberalisering der toll på produkter som kakaopulver, laktose og gelatin vil elimineres ved inngåelsen, men for eksempelvis pasta, sjokolade, godteri, konfekt og kjeks vil tollene fases ut over 10 år.

Avtalen inneholder også unntak for sensitive landbruksprodukter. Eksempelvis er handel med ris, hvalkjøtt og sjøgress helt unntatt avtaleverket.

Når det gjelder fisk, inneholder avtalen en betydelig handelsliberalisering. Avtalen eliminerer dagens kvotesystem og tolltariffene vil fases ut etterhvert. (...)

Avtalen innebærer også at partene forplikter seg til samarbeid for å regulere fiskerinæringen. Dette gjelder eksempelvis samarbeid for å undersøke, oppdage og straffe aktivitet knyttet til ulovlig, udokumentert og uregulert fiske⁶, samt å utvikle rammeverk for å sørge for bærekraftig fiskeri. Når det gjelder det veterinære området, vises det hovedsakelig til WTOs avtale om matsikkerhet (SPS).⁷ Avtalen inkluderer også en bestemmelse om gjensidig anerkjennelse av den andre parts sanitære krav og retningslinjer dersom: «the exporting

Party objectively demonstrates to the importing Party that its measures achieve the importing Party's appropriate level of protection». Dette betyr at dersom en part tilfredsstiller de målbare og tilgjengelige kravene til den annen parts sanitære forhold, så må de sanitære forholdene godkjennes av den annen part.⁸

Konkurransen

Avtalen inneholder et dedikert kapittel som skal sikre fri og rettferdig konkurranse innenfor handel og et godt investeringsklima mellom partnere. Ifølge avtalen plikter begge parter å opprettholde og videreutvikle regelverk som hindrer dominerende markedsrett og som virker ødeleggende for konkurransen, herunder regelverk om oppkjøp og sammenslåinger. På samme måte som i CETA legger avtalen opp tettere samarbeid for konkurransemyndighetene.

Tjenestehandel

Avtalen inkluderer ikke følgende tjenestoområder: audiovisuelle tjenester, maritime kabotasje, lufttjenester samt offentlige anskaffelser og subsidier.

Avtalen skal sikre at alle lisens- og kvalifiseringskrav er offentlig tilgjengelig, enkle å forstå og er hensiktsmessige (slik at de ikke fremstår som sterke barrierer for handelen). Det samme gjelder spesielle tekniske krav. Det er imidlertid viktig å understreke at avtalen ikke har generelle pålegg utover de krav og regler som gjelder for spesifikke næringer.

Offentlig tjenester: Medlemslandene i EU (og Japan) forbeholder seg retten til å bestemme selv hvordan det offentlige tjenestetilbudet skal organiseres. Avtalen poengterer at den: «...will not require government to privatise or deregulate any public service at national or local level.»⁹

Fri flyt av personer i forretningsøyemed (Mode 4): Avtalen inkluderer retningslinjer for forflytning av personell knyttet til tjenestehandel (intra-bedrift-forflytning, forretningsbesøk (investorer) og kontraktører). I tillegg inkluderer avtalen bestemmelser for administrative prosedyrer knyttet til godkjenning av tjenesteprodusenter (avgifter, behandlingsfrist osv.), med formålet å øke transparenshet og forutsigbarhet. I likhet med CETA omfatter

avtalen nye retningslinjer for korttidsbesøk og investorer.

Post- og leveringstjenester: Avtalen søker å sikre like spilleregler, slik at europeiske tilbydere kan konkurrere på det japanske markedet (og motsatt). Avtalen inkluderer bestemmelser om grensehåndtering, lisenser og en uavhengig regulator.

Telekommunikasjon: Avtalen skal også her sikre like spilleregler, slik at tilbydere av telekommunikasjonstjenester i et av områdene kan gjøre det også i det andre. Avtalen håndterer spørsmål knyttet til markedsdominerende aktører (markedsrett), og adresserer også tilgrensede problemstillinger som universelt tilbud, roamingtjenester og personvernshesyn (konfidensialitet).

Maritime tjenester: Avtalen inneholder bestemmelser som sikrer fortsatt åpen og ikke-diskriminering i tilgangen til internasjonale maritime tjenester, inkludert havn og havnetjenester. Dette innebærer, etter vårt skjønn, en formalisering av internasjonal praksis på dette området og ingen utvidelse av samarbeidet.

Finansielle tjenester: Avtalen omfatter nye finansielle tjenester, betalings tjenester, «clearing»-tjenester og transparens. Dette bygger på rammeverket fra WTO. Avtalen etablerer også Financial Regulatory Forum som det rådende forum for diskusjon av finansielle tjenester samt utveksling av informasjon knyttet til nye reguleringsdirektiv.

e-Handel: Avtalen skal sikre at den økende handelen som gjennomføres elektronisk kan foregå så smidig som mulig. Herunder gjelder bestemmelser om ikke-skattlegging på elektronisk forsending,¹⁰ Source coding, nasjonal regulering, sikker autorisering av elektroniske kontrakter og signering og konsumentbeskyttelse. Avtalen søker også å sikre utveksling av informasjon og diskusjon av problemstillinger knyttet til e-handel.

Ikke-tariffære handelsbarrierer for varer

Avtalen inneholder også bestemmelser som har til hensikt å harmonisere regelverk og standarder, samt øke tilgjengeligheten av informasjon (økt transparens). Dette skal gjøre det mer forutsigbart for bedrifter og privatpersoner. Tre typer harmoniseringstiltak som benyttes i avtalen er følgende:

- **Godkjent i EU = Godkjent i Japan:** avtalen inneholder bestemmelser som skal gjøre det lettere for bedrifter å selge produktene sine i nye markeder, ved eksempelvis å fjerne administrative prosedyrer for å få

tillatelse (red tape). Dette samsvarer med et av EUs grunnleggende prinsipper, som er nedskrevet i TFEU art. 34 – 36 og sikrer at et produkt som er godkjent for salg i et EU-land skal kunne selges i alle andre EU-land. Avtalen tar dette spesielt opp i forbindelse med eksport av hydrogenbiler.

- **Felles tilnærming til nye tilsetningsstoffer:** avtalen legger også rammene for hvordan landene skal håndtere fremtidige produkter som må sertifiseres i fremtiden, eksemplifisert ved tilsetningsstoffer i matvarer. Målet er å gjøre vilkårene for godkjeningsprosessen transparente og forutsigbare for industrien både i Europa og Japan.

- **Anerkjennelse av internasjonale standarder:** Avtalen stadfester at Japan kan anerkjenne og benytte internasjonale standarder på en rekke områder. Eksempelvis vil de bruke det internasjonale systemet for merking av tekstil,¹¹ medisinsk utstyr og legemidler,¹² sikkerhetsutstyr i bil,¹³ etc.

Immaterielle rettigheter (intellectual property rights – IPR)

Avtalen bygger på dette punktet sterkt på IPR-reglverket som er fastsatt av WTO, som bygger på EUs standard for beskyttelse og håndhevelse av immaterielle rettigheter. Et viktig punkt er inkluderingen av bestemmelser knyttet til forretningshemmeligheter (trade secrets).

I tillegg inkluderer avtalen flere spesifikke bestemmelser for legemiddelbransjen, som både inkluderer patentbeskyttelse for produkter og testing (test data).

Avtalen innebærer også at Japan anerkjenner over 200 produkter med geografisk tilknytning (Geografic Indication – GI), hovedsakelig for vin- og landbruksprodukter (ost).

Twisteløsning (State to State dispute settlement mechanism – DSM)

EUJEPa legger seg tett opp til WTOs rammeverk for tvisteløsning. Avtalen søker å tilrettelegge for effektive og gjennomsluktig metoder og retningslinjer for å unngå og løse handelstvister. Et sentralt punkt er oppnevningen av dommerpanel, der avtalen legger opp til å etablere en liste med alle uavhengige og godkjente dommere. Dersom partene i en enkeltsak ikke skulle enes om sammensetningen av et dommerpanel, så vil man kunne trekke på dommere fra dette panelet. Implikasjonen er at «... no Party could obstruct the proceedings when a dispute arises.»

(...)

Hvis det blir en rettssak, så vil det opprettes et dommerpanel bestående av tre personer, som godkjennes av begge landene. Etter maks 120 dager skal dommerpanelet ha klar en report med midlertidige funn, og 30 dager etter dette, så skal endelig rapport/avgjørelse foreligge. For saker som angår ferskvarer eller produkter som tapes raskt i verdi («cases of urgency») gjelder egne frister. (...)

Avtalen inneholder også en egen del rettet mot investeringsbeskyttelse («investment protection»). Her skiller avtalen seg noe fra andre frihandelsavtaler som er nylig fremforhandlet av EU.¹⁴ Forskjellen ligger hovedsakelig at denne avtalen viderefører bruken av investor-state dispute settlement (ISDS) som foretrukken tvisteløsningsmekanisme, mens de andre avtalene har benyttet Investment Court System (ICS). Fordelene med sistnevnte er mer transparens i rettergangen (blant annet gjennom offentlig høringer og saks-papirer), økt juridisk tyngde (permanente dommerpanel) og økt beskyttelse for statens reguleringsmyndighet (begrensning på hva investor kan klage inn). Årsaken er trolig at Japan ønsker å utvikle ISDS-rammeverket i fremtiden.»

Noter

- 1 Menon-publikasjon nr. 61/2019, <https://www.menon.no/wp-content/uploads/2019-61-E%C3%98S.pdf>
- 2 European Union – Japan Economic Partnership Agreement (EUJEPA)
- 3 Chowdhry, S., Sapir, A., & Terzi, A. (2018). The EU–Japan Economic Partnership Agreement. Bruegel Special Report, September 2018.
- 4 Ibid
- 5 Det er i dag betydelige forskjeller i tollavgifter mellom ulike kjøttyper. Avtalen innebærer viktige tollreduksjon for svinekjøtt (fra 4,3 til 0 prosent over 10 år (for premium stykker)), og oksekjøtt (fra 38,5 til 9 prosent over 15 år).
- 6 Avtalen omtaler dette som illegal, unreported and unregulated fiske (gjerner forkortet til «IUU») (EU/JP/en 441 art.16.8 (2C)).
- 7 WTO agreement on «Sanitary and phytosanitary measures» (SPS).
- 8 EU/JP/en 141 art.6.14 (1).
- 9 (s. 7 av Agreement in principle).
- 10 EU/JP/en 288 art.8.72
- 11 International Organization for Standardisation (ISO) international care labelling.
- 12 Quality Management System for medisinsk utstyr og International Council for Harmonisation (ICH) for farmasøytiske produkter.
- 13 UNECE international vehicle regulation.
- 14 Chowdhry, S., Sapir, A., & Terzi, A. (2018). The EU–Japan Economic Partnership Agreement. Bruegel Special Report, September 2018.

EU's handelsavtaler i overblikk

EU inngår stadig nye handelsavtaler og vil bruke avtalene for å sikre tilgang på viktige ressurser. Samtidig er flere av avtalene omstridt for å gi storselskaper for frie tøyler.

Av Morten Harper

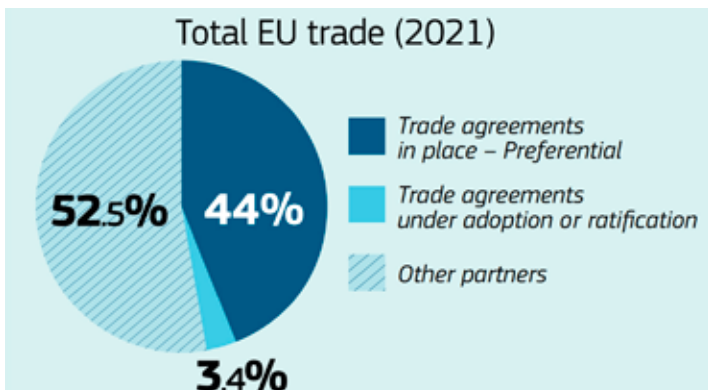
EU bygger på en politisk ideologi som forplikter unionen til å utvikle nye handelsrelasjoner. En naturlig videreføring av grunnsetningen om fritt marked i traktatene er at EU også ønsker å liberalisere handelen med andre land og regioner. Den traktatfestede målsetningen for EU's felles handelspolitikk er å bidra til: «en gradvis avskaffelse av restriksjonene i den internasjonale handel og på de direkte utenlandske investeringer og til en senkning av tollsranker og andre hindringer.»¹

EU har aktive frihandelsavtaler med 74 land/partnere. Nesten alle avtalene er tosidige, det vil si at de er inngått mellom EU og ett land utenfor unionen. EØS-avtalen omfatter som kjent flere land (Norge, Island og Liechtenstein), og er en av ganske få multilaterale handelsavtaler EU har inngått. Foruten frihandelsavtalen med Norge har EU avtaler med blant andre Sveits, Canada, Ukraina og Sør-Korea. EU har pågående forhandlinger med blant andre Australia og India. Eksisterende avtaler kan også bli utvidet eller endret. I kommisjonens andre årsmelding om handelsavtalene fremgår det at EU og Japan hver har godkjent ytterlige 28 geografisk særmerkede matvarer.²

Nye markeder

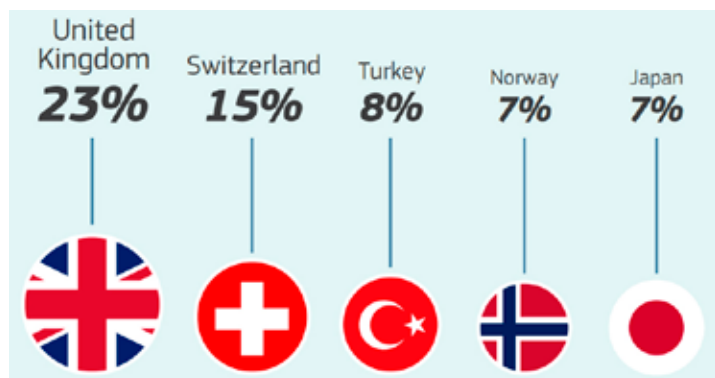
I de fleste tilfellene forhandler EU frem omfattende frihandelsavtaler, såkalte FTA (Free Trade Agreements). De er bygd opp rundt retningslinjene for slike avtaler i WTO-regelverket, og skal liberalisere handelen mer enn det som har vært mulig å oppnå innenfor WTO. Avtalene er normalt ikke rammeavtaler for innføring av nytt regelverk, slik EØS-avtalen er, men kan legge opp til samarbeid om reguleringer.

EU har flere erklærte motiver for å inngå frihandelsavtalene. Avtalene skal:

Handelsregimer: EU har 42 handelsavtaler med 74 land/territorier. Litt over halvparten av handelen skjer fortsatt uten noen særskilt handelsavtale, altså på grunnlag av WTOs vilkår. (Grafikk: EU-kommisjonen, «EU Trade Agreements Facts & Figures».)

- Åpne nye markeder for varer og tjenester.
- Øke mulighetene for investeringer.
- Gjøre handel billigere ved å fjerne alle substansielle tollhindringer.
- Gjøre handel raskere ved å legge til rette for rask fortolling og fastsette felles tekniske standarder.
- Gjøre rammene for handelspolitikken mer forutsigbare ved å etablere felles forpliktelser på områder som berører handelen, slik som opphavsrettigheter, konkurranseregler og offentlig innkjøp.

Handelspartnere: EUs fem største handelspartnere med preferanser var i 2021 Storbritannia, Sveits, Tyrkia, Norge og Japan. (Grafikk: EU-kommisjonen, «EU Trade Agreements Facts & Figures».)

Behov for råvarer

Frihandelsavtalene er i stor grad drevet frem av EUs økonomiske behov og interesser. Dels av ønsket om å åpne nye markeder for eget næringsliv. Og dels behovet for tilgang på ressurser, både innsatsvarer til næringslivet og produkter til forbrukerne. For eksempel har EU en selvforsyning av sjømat som er bare rundt 40 prosent. Et annet eksempel er at elektrifiseringen øker kraftig behovet for mineraler og metaller til batterier. På den andre siden vil behovet for å importere annen energi gå ned om EU lykkes med å øke andelen fornybar og løse utfordringene med balansekraft. EU-kommisjonens nevnte årsmelding fremhever handelsavtalenes betydning for å sikre import av råvarer:

«... EU importerer for tiden 24% av sine kritiske råvarer fra handelspartnere med preferanser; dette vil øke til 46% straks en handelsavtale med Australia, som nå er under forhandling, er på plass.»³

Utover frihandelsavtalene inngår EU også samarbeidsavtaler på ulike sektorer. For eksempel har EU inngått en rekke bilaterale avtaler om forskningssamarbeid, både innenfor og utenfor rammeprogrammet for forskning. Likeledes har EU et formalisert bilateralt samarbeid om miljø med flere land.

Kompetanse og kritikk

EU har enekompetanse i handelspolitikken. Det vil si at bare EU, og ikke de enkelte medlemslandene, kan inngå internasjonale handelsavtaler eller gi lover om handelsspørsmål. EU er altså en tollunion, der de samme handelsavtalene og tollsatsene gjelder for hele EU-området. EUs enekompetanse gjelder ikke bare varehandel, men også tjenester, kommersialisering av opphavsrett og direkte utenlandsinvesteringer.

Handelspolitikken følger den alminnelige beslutningsprosessen i EU. Rammene for politikken vedtas i fellesskap av Ministerrådet og EU-parlamentet, etter forslag fra EU-kommisjonen. Det er EU-kommisjonen som forhandler på vegne av EU. Nye handelsavtaler godkjennes av Ministerrådet med samtykke av EU-parlamentet.

Da CETA ble blokkert – for en stund

En del handelsavtaler er imidlertid så omfattende at de blir ansett som blandede avtaler, og må da ratifiseres av hvert enkelt EU-land før de kan tre i kraft. I enkelte land, som Belgia, krever det også godkjenning i regionale parlamentene.

I oktober 2016 vakte det internasjonal oppsikt da regionen Valonia blokkerte godkjenningen av EUs handelsavtale med Canada, CETA. Motstanden skyldtes blant annet frykt for svakere mat- og miljøstandarder, og at avtalen var uformet på de store selskaperens premisser. Ennå har heller ikke land som Tyskland og Frankrike ratifisert CETA. Likevel ble avtalen iverksatt midlertidig i 2017, og det er fortsatt situasjonen.

Manøver for Mercosur

Før valget til EU-parlamentet i 2024 har kommisjonen ambisjoner om å få gjennom handelsavtaler med New Zealand, Chile, Mexico og ikke minst den søramerikanske blokken Mercosur (Brasil, Argentina, Uruguay og Paraguay). Handelsstrategene i kommisjonen hadde nok sett for seg en ny giv etter at Macron vant presidentvalget. Det håpet brast da Macron endte opp med mindretall i parlamentet, og opposisjonsflertallet er uttalt mot nye store handelsavtaler.

Med svake utsikter til å få ratifikasjonsvedtak i alle land og regioner, vil EU-kommisjonen ganske enkelt hoppe over de mange parlamentene.⁴ Planen er å dele opp avtalen i flere stykker, slik at

handelsavtalen bare trenger godkjenning på EU-nivå, det vil si av ministrene i rådet og av EU-parlamentet. Dette er en finte for å utmanøvrere sivilsamfunnet og demokratiet i Europa.

Mercosuravtalen, som EU og de fire landene ble enige om i 2019, er forsøkt solgt inn som billig biff, kaffe og sukker til europeiske forbrukere – og et marked på 270 millioner søramerikanere for bilfabrikantene og annen industri. Avtalen reduserer eller fjerner toll på en rekke varer, og liberaliserer til dels handelen med tjenester. Den omfatter også investeringer og offentlige anskaffelser.

Mercosurlandene står for en betydelig andel av produksjonen i verden av kylling og storfe. Europeiske bønder kan bli utkonkurrert av kjøtt som er billig, men produsert med dårligere helse- og miljøstandarder. Det er dokumentert at den intensive kjøttproduksjonen forsterker avskogingen i Amazonas. Kjøttimporten er heller ikke noe som hjelper de mange fattige bøndene som driver smått. Det er store internasjonale selskaper som dominerer eksporten av kjøtt fra Mercosur.

Norsk handlefrihet

Norge ble sammen med de andre EFTA-landene Sveits, Island og Liechtenstein i 2019 enige med Mercosur om en lignende frihandelsavtale. Solberg-regjeringen sa seg fornøyd med resultatet, men avtalen ble liggende for «teknisk og juridisk» gjennomgang i departementet. Etter regjeringsskiftet ligger den fortsatt til vurdering.

Flere miljø-, solidaritets- og landbruksorganisasjoner har bedt regjeringen droppe avtalen. Senterpartiet lovet i stortingsprogrammet å «bidra til at Norge sier «nei» til Mercosur-avtalen». Utenfor EU har Norge en selvstendig handelspolitikk. Vil denne handlefriheten bli brukt til å avvise den omstridte avtalen med Mercosur?

Noter

- 1 Traktaten om den europeiske unions funksjonsmåte, artikkel 206.
- 2 «Commission's 2nd Annual Report on the Implementation and Enforcement of EU Trade Agreements», 11.10.22, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_6069
- 3 Ibid.
- 4 «Brussels looks to evade EU capitals to get Mercosur deal done», 28.09.22, <https://www.politico.eu/article/brussels-eu-commission-grab-trade-power-mercosur-deal/>

Handels- og samarbeidsavtale over kanalen

I snart to år har Storbritannia og EU basert samhandelen på den nye avtalen etter brexit. Pandemien har foreløpig gjort det utfordrende å måle handelsvirkningene. Storbritannia har siden 2020 styrket sin handelsbalanse overfor EU.

Av Morten Harper

På julaften 2020 ble Storbritannia og EU enige om den nye handels- og samarbeidsavtalen. Den trådte midlertidig i kraft 1. januar 2021, og endelig i kraft 1. mai etter godkjenningen i EU-parlamentet og Ministerrådet. Det er en omfattende avtale, og på mange måter er den balansert.

Håndheving og tvisteløsning

Avtalen har et system for håndhevelse og tvisteløsning. Britene er ikke underlagt EU-domstolen, og det er opprettet en egen tvisteløsningsmekanisme der partene er likeverdige. Partnerskapsrådet og underutvalg på de ulike sektorene står for dialog, overvåking og implementering. Hvis dette ikke fører frem, kan begge parter kreve at en sak legges frem for det uavhengige voldgiftspanelet, som avgjør spørsmålet med bindende virkning. Ved manglende overholdelse av avtalen kan voldgiftspanelet tillate at den andre parten suspenderer deler av avtalen.

Fri varehandel

Storbritannia har gått ut av EUs indre marked. Likevel er handelen med alle varer mellom Storbritannia og EU uten toll eller kvoter, inkludert sjømat. Varehandelen skal være så fri for hindringer som mulig. Avtalen har regler om tekniske handelshindringer, sanitære og fytosanitære tiltak (dyre- og plantehelse), samt et bredt og frivillig samarbeid om reguleringer.

Det er grensekontroll av varer og eksportsertifikater for matvarer.

Men Storbritannia og EU skal tilstrebe samsvarende produktkrav. Dessuten er det gjensidig anerkjennelse for sertifisering av medisiner, kjemikalier, økologiske produkter, kjøretøy og vin. Tollkontroll er innført, slik også Norge har overfor EU, med fremtidig samarbeid om forenklinger.

Handel med tjenester

Avtalen omfatter også tjenester, men her er det ikke full frihandel. Bestemmelser fastsetter ikke-diskriminering av utenlandske tjenesteytere og markedsadgang. Partene kan ikke kreve at tjenesteytere etablerer seg i landet.

Det er ikke lenger fri flyt av arbeidskraft. EU-borgere likestilles i stor grad med borgere fra andre land. Avtalen har et system med «midlertidig personbevegelse for tjenesteytere» og en ramme for gjensidig godkjenning av yrkeskvalifikasjoner. Det er vertslandets regler som gjelder. Storbritannia har innført et eget poengbasert system for arbeidsinnvandring.

Avtalen tilrettelegger for digital handel, datastrømmer og utveksling av personopplysninger. Den skal ivareta intellektuelle eiendomsrettigheter (IPR). Storbritannia deltar ikke den europeiske patentdomstolen eller EUs enhetspatent. Finanstjenester ble overlatt til videre forhandlinger, men EU og Storbritannia har foreløpig ikke inngått noen ny endelig avtale om sektoren. London er fortsatt Europas største senter for finanshandel, og fra britisk side synes det ikke å være høyt prioritert å få tilbake samme tilgang til EU-markedet. Snarere synes det som brexit mest har svekket EUs finanssektor.¹

«Rettferdig konkurranse»

Avtalen har også bestemmelser om såkalt rettferdig konkurranse innenfor blant annet statsstøtte, konkurranseområdet, arbeidsvilkår og sosial beskyttelse, miljø og helse, klima og skatt.

Storbritannia er ikke lenger underlagt EUs statsstøtteregler, og kan støtte næringslivet etter sine egne regler. Avtalen har likevel et rammeverk som skal sikre «sammenlignbare» støtteregimer, med et eget tilsyn og slike saker kan håndheves direkte for britiske domstoler. Avtalen åpner på dette området for ensidige beskyttelsestiltak.

Den britiske regjeringen lanserte i september 2022 en omfattende strømstøtte til næringslivet, med beløp utover de rammene

Northern Ireland Protocol: UK defies EU legal action over checks

© 15 September

Nord Irland-protokollen: Reguleringen av handelen mellom England og Nord-Irland har skapt stadige uenigheter mellom britene og EU. (Faksimile: BBC.com 16.09.22.)

EU har satt. Til sammenligning er den norske strømstøtten for næringslivet tilpasset EUs retningslinjer.

Fiskeriforvaltning

Storbritannia har forlatt EUs felles fiskeripolitikk, og EU-hav (12 til 200 nautiske mil) er igjen britisk hav. Det er en overgangsperiode frem til 30. juni 2026. Britene skal gradvis få fiske mer i sin egen sone tilsvarende 25 prosent av verdien av det EU fisker i dag. 15 prosent overføres i 2021. Nivået i reduksjon for EUs andel varierer mellom fiskebestandene.

Utenfor energiunionen

Storbritannia er ikke underlagt EUs energibyrå ACER og ikke del av energiunionen. Avtalen har bestemmelser som gir fortsatt integrert energisystem for hele den irske øy. Dessuten er det gjensidig adgang til partenes energimarked både for elektrisitet og gass gjennom eksisterende og fremtidige forbindelser.

Transport

For luftfart er det ikke endringer for flyvninger mellom Storbritannia og EU. Det er ikke lenger fritt frem med kabotasje, det vil si å

	Avtalen mellom UK-EU	EØS-avtalen	Handelsavtalen 1973
Uavhengig overvåkingsorgan	NEI	JA	NEI
Overført myndighet til EU-byråer direkte eller indirekte	NEI	JA	NEI
Fortløpende innføring av EU-regler (indre marked)	NEI	JA	NEI
Tollfrihet alle varer, uten kvoter	JA	NEI	NEI
Tollfrihet industri-varer	JA	JA	JA
Tollfrihet bearbejdet fisk	JA	NEI	NEI
Tollfrihet landbruksvarer	JA	NEI	NEI
Fri flyt av kapital	JA	JA	NEI
Fri flyt av tjenester	NEI	JA	NEI
Fri flyt av arbeidskraft	NEI	JA	NEI

Tabell: En sammenligning av avtalen mellom Storbritannia og EU med EØS-avtalen og Handelsavtalen av 1973

fly innenriks i hverandres områder. På veitransporten er det også fortsatt fri internasjonal transport mellom partene. Adgangen til kabotasje er begrenset (én tur innen syv dager). Det er åpen adgang til jernbanemarkedene som før. «Eurotunnelen» er regulert i en egen avtale mellom Storbritannia og Frankrike. På sjøtransport er det gjensidig markedsadgang.

Programsamarbeid

Storbritannia deltar fortsatt i EUs forskningsprogram Horizon Europe. Britene har ikke ønsket å delta i utdanningsprogrammet Erasmus+, og vil i stedet ordne studentutvekslingen bilateralt. Britene betaler for programdeltagelsen på vanlig måte (ut fra BNP). Storbritannia betaler ingen «EØS-midler».

Avtalen mellom Norge og Storbritannia

I juni 2021 inngikk Norge en ny handelsavtale med Storbritannia, som har mye av det samme innholdet som britenes avtale med EU. Storbritannia er det landet Norge eksporterer mest til. Avtalen er forhandlet frem av Norge, Island og Liechtenstein. Det fjerde EFTA-landet Sveits har tidligere inngått egne avtaler med britene.

Tollfriheten for industrivarer, som Norge har hatt til Storbritannia i over 60 år, er videreført. Det skal være enkle prosedyrer for fortolling. Alle tidligere tollpreferanser for sjømat er også videreført. I forhold til EØS gir den nye avtalen forbedret markedsadgang for hvitfisk, reker og flere andre sjømatprodukter.

Det er avtalt et rammeverk for samarbeid på det veterinære området, slik at handelen skal flyte så godt som mulig. Den norske eksporten skal ha de samme vilkår som eksport fra EU.

Samtidig fikk Storbritannia totalt 26 eksportkvoter på svin, kylling, egg og frukt og grønt (blant annet jordbær og salat). Dette kan utgjøre en ekstra import som er negativt for norsk landbruk.

Avtalen omfatter også tjenester og investeringer. Enkelte bestemmelser på disse områdene er kritisert for at de kan begrense muligheten for fremtidig politisk styring. Markedsadgangen som er gitt kan ikke begrenses, unntatt sektorer der det er tatt forbehold i avtalen som helsetjenester og offentlig utdanning. I tillegg til denne frys-bestemmelsen er det også såkalte skralleklausuler. Nasjonale reguleringer skal ikke endres i en mer restriktiv retning, så fremt

det ikke er avtalt unntak. Eventuell uenighet om en ny norsk regulering bryter med avtalen, blir et politisk spørsmål mellom partene.

Storbritannia har styrket handelsbalansen overfor EU

Den økonomiske situasjonen i Storbritannia og handelsutviklingen etter brexit har til tider fremstått som relativt turbulent i mediene. Etter pandemien er Storbritannia nå også preget av energikrisen i Europa, med svært høye priser på gass og strøm som er en prøvelse både for husholdninger og næringsliv. Det har også vært overgangsproblemer for deler av næringslivet, med midlertidige systemsvikt og i overkant nidkjære kontrollører over kanalen på fransk side. Reguleringen av handelen mellom England (samt Wales og Skottland) og Nord-Irland har dessuten skapt stadige utfordringer og uenigheter mellom britene og EU.

En nøktern analyse tilsier likevel at brexit ikke har hatt noen markant negativ innvirkning på verdiskapningen i Storbritannia. Det viser også en gjennomgang av britisk økonomi fra De Facto – Kunnskapssenter for fagorganiserte.² Handelen med varer til EU gikk ned fra 2019 til 2020, men tok seg en del opp igjen i 2021. Et viktig poeng er at det er særlig importen som er redusert, mens eksporten fra Storbritannia til EU er ganske stabil. Dette har bidratt til å styrke Storbritannias handelsbalanse overfor EU.

Likeledes for handelen med tjenester er import betydelig mer redusert enn eksport, noe som bidrar til å styrke den britiske handelsbalansen. Dette tyder på at selve markedsadgangen til EU er et mindre problem enn andre årsaker, for eksempel de som er knyttet til pandemien, og at mer av produksjonen går til hjemmemarkedet.

Større vekst enn eurosonen

Storbritannias bruttonasjonalprodukt ble kraftig redusert i pandemiåret 2020, slik det også falt i EU. Ifølge Det internasjonale pengefondet IMF var nedgangen i Storbritannia 9,8 prosent, mens den var 10,9 i Spania og 8,9 i Italia. Selv om Storbritannia forlot EU 31. januar 2020, gjaldt fortsatt reglene for EUs indre marked i en overgangsordning hele dette året. Dette tilsier også at den økonomiske nedgangen i 2020 ikke har sammenheng med brexit.

IMF sine tall³ viser at Storbritannia i 2021 hadde en økonomisk vekst på 7,4 prosent, mens den var 5,2 prosent i eurosonen. I prognosen for 2022 har Storbritannia også noe høyere vekst enn eurosonen

– 3,6 prosent mot 3,1. IMF forventer i 2023 en vekst på 0,3 prosent i Storbritannia og 0,5 i eurosonen. Både i Tyskland og Italia forventes det negativ vekst (henholdsvis -0,3 og -0,2 prosent).

Noter

- 1 «EU struggles to find way forward on financial services after Brexit», 03.05.22, <https://www.politico.eu/article/eu-struggles-to-find-way-forward-on-financial-services-after-brexit/>
- 2 «Etter brexit», De Facto-notat 1:2022.
- 3 «World Economic Outlook», oktober 2022, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/10/11/world-economic-outlook-october-2022>

Fiskehandel etter brexit

Hvordan står Storbritannias handelsavtaler med EU og med Norge, Island og Liechtenstein seg for eksport av sjømat?

Dette undersøker Peter Ørebech, professor i rettsvitenskap ved UiT Norges arktiske universitet, i rapporten *Markedsadgang for fisk uten EØS: En komparativ analyse av folkerettslige avtaler i kjølvannet av BREXIT*, skrevet på oppdrag fra Nei til EU og finansiert med prosjektmidler fra Utenriksdepartementet.

Utgangspunktet for rapporten er at Storbritannia, som en direkte følge av britenes sorti fra EU, har sagt opp EØS-avtalen med Norge. Ørebech skriver: «Vårt handelspolitiske mellomværende skal ikke lenger være regulert av EU-rettslige regler, retningslinjer eller prinsipper. Dette skulle etter sigende føre til katastrofe, noe som hittil har vist seg å slå feil. Som jeg skal vise betyr britenes sorti at vårt bilaterale forhold reguleres av en frihandelsavtale som igjen bygger på Verdens handelsorganisasjon (WTO) og Generalavtalen for handel og toll (GATT-94) med under- og tilleggsavtaler...» (side 2).

Selgers marked

Rapporten tilbakeviser at brexit og britenes nye handels- og samarbeidsavtale med EU medfører en kostnadskrevenende grensek kontroll for sjømathandelen. Likeledes påviser rapporten at det ikke er slik at bortfallet av EUs veterinære regler skal føre til ressurskrevenende grensekontroller og mye kø ved passering inn til EU-land.

«Både EU og UK skriker etter råstoff. 8 % av torsken fanges med EU-fartøy, Særlig portugisiske, italienske, franske og spanske kjøpere «støvsuger markedet», noe som bekrefter at det er selgers marked», skriver Ørebech (side 4).

Veterinære forhold

Reglene om veterinære forhold står i Storbritannias avtale med EU kapittel 3 (artikkel SPS 1 flg.). Slike regler skal ikke forårsake unødvendige hindringer for handel med varer. WTOs regler om «Sanitary and Phytosanitary Agreement» (SPS) skal legges til grunn for handelen med landbruksvarer som omfatter jordbruk og fiskeri. Det vises videre til Codex Alimentarius reglene (Codex) og også International organization of Epizootis (OIE).

Helse- eller sunnhetssertifikater utstedt av henholdsvis EU og Storbritannia sine veterinærmyndigheter skal følge varer i eksport og være gyldige i avtalens geografiske område. Begge parter praktiserer WTO-systemet med samsvarsvurderinger. Altså at det som i det ene land anses som sikker menneskeføde, anses i utgangspunktet som sikker føde også i importlandet.

Ingen fisketoll mellom Storbritannia og EU

Det er ingen toll i handelsavtalen mellom Storbritannia og EU, heller ikke på bearbejdede fiskeprodukter. Til sammenligning har Norge to prosent toll på laks til EU og 14–18 prosent toll på bearbejdede fiskeprodukter som for eksempel røkt laks.

Videre heter det i rapporten (side 5): «Mens EU-markedet «skriker» etter fisk ... er det kun Norge som har det kvantum som skal til for å dekke etterspørselen. Det er langt fra tilfelle med produkter som EU eksporterer til Norge, jf. f.eks. industrivarer som biler, maskiner, vindturbiner, skip, fly, sykler og allehånde jordbruksprodukter grønnsaker, frukt, vin, øl, oster, melk, kjøtt etc. Her er substitutter og markeder i fleng. Standpunktet om at norske eksporterer «må tollklarere varene ved passering av grensen til EU», betyr da selvsagt at en evt. tollklarering også blir innført andre veien, fordi det *ikke gjelder «doble standarder»* i internasjonal handelsrett.»

Rapporten fra april 2022 kan lastes ned på Nei til EUs nettsider, <https://neitileu.no/aktuelt/markedsadgang-for-fisk-uten-eos>

Færøyene selger fisken – uten EØS

Er det trolig at det uten EØS-avtalen vil det oppstå store og kostbare forsinkelser for sjømat på grensen til EU fordi veterinæravtalen opphører? Lærdommer fra blant annet Færøyene taler for at dette ikke vil bli et problem.

Når Norge i dag følger EUs regelverk til punkt og prikke er det ingen grunn til at Norge ikke kan fortsette å eksportere sjømat uten grensekontroll til EU. Det er akkurat dette Færøyene gjør. Som for Norge går over 60 prosent av fisken deres til EU. Færøyene eksporterer uten noen form for veterinær grensekontroll og er verken EU-medlem eller del av EØS-avtalen.

Effektiv innførsel

Boken *Sjømatnæringen og Europa* (Universitetsforlaget 2020) med Arne Melchior og Frode Nilsen som redaktører, vier et eget kapittel til det veterinære området i EUs handelsavtaler. Det er en stor grad av handelsfordeler (preferanser) også for sjømat, med ordninger som skal sikre effektiv innførsel til EU-markedet.

Avhengig av norsk sjømat

Norge og Færøyene har omtrent like stor eksportandel til EU, henholdsvis 64,1 prosent og 62,2 prosent. EU er likevel langt mer avhengig av norsk sjømat enn av færøysk. Faktisk kommer omtrent en fjerdedel av all fisk i EU fra Norge. Færøyenes andel er 2,7 prosent. På fersk fisk av laks, torsk og hyse er Norge dominerende. Videre har EU anslagsvis 20 000 arbeidsplasser basert på norsk fisk.

EU har ingen interesse av å forsinke eller fordyre den fisken som unionens innbyggere og fiskeindustri er avhengig av. Hvorfor skulle ikke Norge få samme vilkår for veterinær grensekontroll som Færøyene uten en EØS-avtale?

Verden utenfor EØS: Omkring 95 prosent av EUs import kommer utenfra EØS, det vil si fra andre land enn Norge, Island og Liechtenstein. De aller fleste av verdens land handler med EU uten en EØS-avtale. Det er ikke noen markant forskjell i utviklingen av eksport til EU for land med eller uten en EØS-avtale.

Denne utgaven av Vett ser nærmere på de handelsavtalene som Sveits, Storbritannia, Canada og Japan har inngått med EU. Ulike land har ulike ønsker og behov i sin handelspolitikk, og dette farger også de forskjellige handelsavtalene. Over tid er det blitt færre handelshindringer og lavere toll. For eksempel har EUs nyere handelsavtaler med Storbritannia, Japan og Canada bedre tollvilkår enn hva norsk sjømat har for eksport til EU.

Et fellestrekk ved avtalene er en stor grad av frihandel til og fra EU, uten import av EU-regler eller pålegg fra EUs byråer med på kjøpet.

Bli medlem med SMS: Send NEITILEU navn og e-post til 2090 (kr 200,-)